

Sygn. akt II USKP 116/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Pacuda (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Józef Iwulski

SSN Halina Kiriło

w sprawie z wniosku T. F.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.
o ustalenie wartości kapitału początkowego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 16 grudnia 2021 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 17 lipca 2019 r., sygn. akt III AUa [...], III AUz [...],

uchyla zaskarżony wyrok w części dotyczącej punktu I, w zakresie oddalenia apelacji oraz w punkcie II i w tej części przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania w sprawie.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w B. wyrokiem z dnia 15 marca 2019 r. oddalił odwołanie wniesione przez ubezpieczonego T. F. od

decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w B. z dnia 17 lipca 2018 r., którą ponownie ustalono dla ubezpieczonego wartość kapitału, obniżając wskaźnik wysokości podstawy jego wymiaru ze 104,23% do 90,08%.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony (urodzony w dniu 24 września 1951 r.) w dniu 6 lipca 2018 r. złożył w organie rentowym wniosek o emeryturę. Organ rentowy decyzją z dnia 17 lipca 2018 r. ustalił zaś ponownie dla ubezpieczonego kapitał początkowy na dzień 1 stycznia 1999 r., przyjmując do obliczenia podstawy wymiaru kapitału oraz wskaźnika wysokości jego podstawy wymiaru wynagrodzenie z 10 kolejnych lat kalendarzowych, tj. od dnia 1 stycznia 1978 r. do dnia 31 grudnia 1987 r. Obliczony w ten sposób wskaźnik wysokości podstawy wymiaru kapitału wyniósł 90,08%, a kapitał początkowy - 140.861,82 zł. Do ustalenia wartości kapitału początkowego organ rentowy nie uwzględnił dochodów w kwotach: 30.473.210 zł za 1992 r. i 39.425.770 zł za 1993 r., ponieważ kwoty te stanowiły wynagrodzenie za cały rok kalendarzowy będące podstawą do wyliczenia „14 pensji”, a nie kwoty tych pensji. Decyzją z dnia 19 lipca 2018 r. organ rentowy przyznał z kolei ubezpieczonemu emeryturę od dnia 1 lipca 2018 r., tj. od miesiąca, w którym został złożony wniosek. Wysokość emerytury ustalono przy uwzględnieniu kwoty składek zewidencjonowanych na koncie z uwzględnieniem ich waloryzacji, kwoty zwaloryzowanego kapitału początkowego (ustalonego decyzją z dnia 17 lipca 2018 r.) oraz kwoty środków zewidencjonowanych na subkoncie z uwzględnieniem ich waloryzacji i średniego dalszego trwania życia (201,60 miesięcy). Wcześniej organ rentowy decyzją z dnia 2 września 2005 r. ustalił dla ubezpieczonego kapitał początkowy na dzień 1 stycznia 1999 r. przy uwzględnieniu podstawy wymiaru obliczonej przy użyciu wskaźnika wysokości podstawy wymiaru wynoszącego 104,23%, ustalonego od przeciętnej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne z 10 kolejnych lat kalendarzowych, tj. od dnia 1 stycznia 1986 r. do dnia 31 grudnia 1995 r. Kapitał początkowy ustalony tą decyzją wyniósł 154.655,82 zł.

Sąd Okręgowy przypomniał, że zgodnie z art. 174 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (dalej jako ustawa emerytalna) kapitał początkowy ustala się na zasadach określonych w art. 53, z uwzględnieniem ust. 2-12. W myśl art. 174 ust. 3

powołanej ustawy podstawę wymiaru kapitału początkowego ustala się na zasadach określonych w art. 15, art. 16, art. 17 ust. 1 i 3 oraz art. 18, z tym że okres kolejnych 10 lat kalendarzowych ustala się z okresu przed dniem 1 stycznia 1999 r. Stosownie do art. 15 ust. 1 ustawy podstawę wymiaru emerytury i renty stanowi przy tym ustalona w sposób określony w ust. 4 i 5 przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe lub na ubezpieczenie społeczne na podstawie przepisów prawa polskiego w okresie kolejnych 10 lat kalendarzowych, wybranych przez zainteresowanego z ostatnich 20 lat kalendarzowych poprzedzających bezpośrednio rok, w którym zgłoszono wniosek o emeryturę lub rentę, z uwzględnieniem ust. 6 i art. 176. Zgodnie z art. 15 ust. 6 na wniosek ubezpieczonego podstawę wymiaru emerytury lub renty może też stanowić ustalona w sposób określony w ust. 4 i 5 przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne lub ubezpieczenia emerytalne i rentowe w okresie 20 lat kalendarzowych przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku, wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu.

Sąd Okręgowy podkreślił, że w przedmiocie spornych kwot „14 pensji” z okresu zatrudnienia w A. [...] S.A. w B. (poprzednio Przedsiębiorstwo Państwowe P.) ubezpieczony podnosił, że widniejące na kartach wynagrodzeń kwoty: za 1992 r. - 30.473.200 zł i za 1993 r. - 39.425.770 zł odpowiadały kwotom rzeczywiście wypłaconych „14 pensji” i takie właśnie kwoty powinny zostać uwzględnione do obliczenia wskaźnika wysokości podstawy wymiaru oraz podstawy wymiaru kapitału początkowego. Na podstawie opinii biegłej sądowej z zakresu księgowości Sąd pierwszej instancji ustalił jednak jako prawidłowy kapitał początkowy ubezpieczonego na dzień 1 stycznia 1999 r. w wysokości 140.686,26 zł, przy uwzględnieniu podstawy wymiaru i wskaźnika obliczonych z 10 kolejnych lat kalendarzowych (1979-1988), gdzie wskaźnik wysokości podstawy wymiaru wyniósł 89,90%. Zdaniem biegłej, sporne dochody za lata 1992-1993 dotyczyły bowiem sum wynagrodzeń za te lata obejmujących wszystkie składniki płac i mogły być wyłącznie podstawą do naliczenia „14 pensji” za te lata, bowiem „14 pensja” nie była wypłacana w kwotach odpowiadających 100% pensji rocznej. Na kartach wynagrodzeń za te lata nie podano kwot faktycznie wypłaconych „14 pensji”. Wprawdzie ubezpieczony kwestionował te ustalenia, podnosząc, że nie można

podważać wiarygodności danych zawartych w kartach wynagrodzeń, a sporne kwoty stanowiły rzeczywiście wypłacone nagrody z zysku - „14 pensje” oraz że mogły one stanowić kwotę 100% wynagrodzenia rocznego, jednakże biegła w opinii uzupełniającej podtrzymała stanowisko z opinii podstawowej. Stwierdziła przy tym, że wpisy na kartach wynagrodzeń - 304.473.210 za 1992 r. i 39.425.770 zł za 1993 r. są tożsame z kwotami wynagrodzeń za te lata (sumy kolumny 18 na kartach wynagrodzeń „razem płaca”). Jej zdaniem, na kartach wynagrodzeń przed zapisami miesięcznych wypłat podano podstawy naliczenia „14 pensji” za dany rok, a nie faktycznie wypłaconych „14 pensji”. Zasad naliczania „14 pensji” można zaś szukać w dokumentach wewnętrznych zakładu pracy.

Sąd Okręgowy uznał opinię biegłej za wiarygodną. Zdaniem tego Sądu, nie można było w oparciu o zapisy na kartach wynagrodzeń ustalić, jakie faktycznie kwoty zostały wypłacone ubezpieczonemu tytułem premii z zysku - „14 pensji”. Ubezpieczony złożył co prawda pismo Państwowej Inspekcji Pracy, z którego wynikało, że w zakładzie pracy w latach 1991-1993 obowiązywało porozumienie o wprowadzeniu zakładowego systemu wynagradzania, które z dniem 26 listopada 1994 r. przekształciło się w zakładowy układ zbiorowy pracy, jednak z uwagi na okres przechowywania dokumentacji brak było układu zbiorowego czy innych dokumentów, na podstawie których można byłoby ustalić zasady przyznawania „14 pensji” i jej wysokość. Z uwagi na okres archiwizacji dokumentacji w banku nie można było również ustalić, jakie kwoty tytułem wynagrodzenia za lata 1992-1994 wpłynęły na konto ubezpieczonego.

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w [...] wyrokiem z dnia 17 lipca 2019 r. oddalił apelację wniesioną przez ubezpieczonego od wyroku Sądu pierwszej instancji.

Sąd Apelacyjny przypomniał, że art. 175 ust. 3 ustawy emerytalnej stanowi, że ustalenie kapitału początkowego następuje w formie decyzji organu rentowego. Organ rentowy wydaje decyzję w sprawie kapitału początkowego w terminie do dnia 31 grudnia 2006 r. Od decyzji organu rentowego przysługują osobie zainteresowanej środki odwoławcze określone w odrębnych przepisach. W myśl ust. 4 tego przepisu ponowne ustalenie wysokości kapitału początkowego następuje w okolicznościach określonych w art. 114. Zgodnie ust. 1 tego przepisu w

sprawie zakończonej prawomocną decyzją organ rentowy, na wniosek osoby zainteresowanej lub z urzędu, uchyla lub zmienia decyzję i ponownie ustala prawo do świadczeń lub ich wysokość, jeżeli: 1) po uprawomocnieniu się decyzji zostaną przedłożone nowe dowody lub ujawniono nowe okoliczności istniejące przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokość; 2) decyzja została wydana w wyniku przestępstwa; 3) dowody, na podstawie których ustalono istotne dla sprawy okoliczności faktyczne, okazały się fałszywe; 4) decyzja została wydana na skutek świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego przez osobę pobierającą świadczenie; 5) decyzja została wydana w oparciu o inną decyzję lub orzeczenie sądu, które zostało następnie uchylone, zmienione albo stwierdzono jego nieważność; 6) przyznanie świadczeń lub nieprawidłowe obliczenie ich wysokości nastąpiło na skutek błędu organu rentowego. Według art. 114 ust. 1b z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 2 i 3 decyzja może zostać uchylona lub zmieniona również przed stwierdzeniem sfałszowania dowodu lub popełnienia przestępstwa orzeczeniem sądu lub innego organu, jeżeli sfałszowanie dowodu lub popełnienie przestępstwa jest oczywiste, a uchylenie lub zmiana decyzji są niezbędne do zapobieżenia poważnej szkodzi dla interesu publicznego. Zgodnie z art. 114 ust. 1c z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 2 i 3 można uchylić lub zmienić decyzję także w przypadku, gdy postępowanie przed sądem lub innym organem nie może być wszczęte na skutek upływu czasu lub z innych przyczyn określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego. Stosownie do art. 114 ust. 1d o wszczęciu postępowania z urzędu w sprawie uchylenia lub zmiany decyzji, o której mowa w ust. 1, organ rentowy zawiadamia niezwłocznie osobę zainteresowaną. Z kolei art. 114 ust. 1e stanowi, że uchylenie lub zmiana decyzji, o której mowa w ust. 1, nie może nastąpić, jeżeli od dnia jej wydania upłynął okres: 1) 10 lat - w przypadkach określonych w ust. 1 pkt 2-4; 2) 5 lat - w przypadkach określonych w ust. 1 pkt 1 i 5; 3) 3 lata - w przypadku określonym w ust. 1 pkt 6. Natomiast z art. 114 ust. 1f wynika, że przepisu ust. 1e nie stosuje się, jeżeli: 1) w wyniku uchylenia lub zmiany decyzji z przyczyn określonych w ust. 1 osoba zainteresowana nabędzie prawo do świadczenia lub świadczenie w wyższej wysokości; 2) uchyleniu lub zmianie podlega decyzja o ustaleniu kapitału początkowego, który nie został uwzględniony do obliczania

wysokości emerytury ustalonej prawomocną decyzją. Według art. 114 ust. 1g organ rentowy odstępuje od uchylecia lub zmiany decyzji z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 6, jeżeli uchylecie lub zmiana decyzji wiązałyby się z nadmiernym obciążeniem dla osoby zainteresowanej, ze względu na jej sytuację osobistą lub materialną, wiek, stan zdrowia lub inne szczególne okoliczności. Wreszcie art. 114 ust. 2 stanowi, że jeżeli prawo do świadczeń lub ich wysokość ustalono orzeczeniem sądu, organ rentowy w przypadkach określonych w ust. 1: 1) wydaje we własnym zakresie decyzję przyznającą prawo do świadczeń lub podwyższającą ich wysokość; 2) występuje do właściwego sądu ze skargą o wznowienie postępowania, gdy z dokonanych ustaleń wynika, że prawo do świadczeń nie istnieje lub świadczenia przysługują w niższej wysokości; 3) wstrzymuje wypłatę świadczeń w całości lub części, jeżeli emeryt lub rencista korzystał ze świadczeń na podstawie nieprawdziwych dokumentów lub zeznań albo w innych wypadkach złej woli.

Zdaniem Sądu drugiej instancji, w rozpoznawanej sprawie znajdował zastosowanie art. 114 ust. 1 pkt 6 ustawy emerytalnej. Co prawda, zgodnie z art. 114 ust. 1e pkt 3 powołanej ustawy uchylecie lub zmiana decyzji, o której mowa w ust. 1, nie może nastąpić, jeżeli od dnia jej wydania upłynął okres 3 lat - w przypadku określonym w ust. 1 pkt 6, a w okolicznościach faktycznych niniejszej sprawy od wydania decyzji o ustaleniu kapitału początkowego z dnia 2 września 2005 r., w której organ rentowy uwzględnił ubezpieczonemu wartość dochodów: 30.473.210 zł za 1992 r. oraz 39.425.770 zł za 1993 r., do dnia wydania zaskarżonej decyzji upłynęło 13 lat, jednakże mając na uwadze art. 114 ust. 1f pkt 2 ustawy, mimo upływu 13 lat organ rentowy mógł z urzędu zmienić błędnie wydaną decyzję z dnia 2 września 2005 r., skoro nieprawidłowo obliczył wysokość kapitału początkowego na skutek niewłaściwej interpretacji treści wpisów znajdujących się w kartotekach wynagrodzeń za lata 1992 i 1993, czyli wskutek błędu organu rentowego, jak też jednocześnie w sytuacji, w której kapitał początkowy ustalony w decyzji z dnia 2 września 2005 r. nie został uwzględniony do obliczenia wysokości emerytury ustalonej prawomocną decyzją. Dopiero bowiem kapitał początkowy obliczony w zaskarżonej decyzji został uwzględniony do obliczenia wysokości emerytury przyznanej decyzją organu rentowego z dnia 19 lipca 2018 r. Dlatego zarówno organ rentowy, jak i Sąd pierwszej instancji zasadnie

uznały, że wartość kapitału początkowego określonego w decyzji z dnia 2 września 2005 r. należało skorygować.

W opinii Sądu Apelacyjnego, Sąd pierwszej instancji prawidłowo dopuścił dowód z akt osobowych ubezpieczonego z [...] P. S.A. w [...] oraz dowód z opinii biegłej sądowej z zakresu księgowości dla oceny, czy organ rentowy w sposób prawidłowy obliczył wartość kapitału początkowego, w tym zasadnie nie doliczył do podstawy wymiaru „14 pensji” za lata 1992-1993. Z kolei próby uzyskania regulaminu wynagradzania, jak też wysokości wynagrodzenia, które wpłynęło na konto skarżącego w latach 1992-1993, nie powiodły się. Biegła z zakresu księgowości obliczyła z kolei jako prawidłowy kapitał początkowy ubezpieczonego na dzień 1 stycznia 1999 r. w wysokości 140.686,26 zł przy uwzględnieniu podstawy wymiaru i wskaźnika obliczonych z 10 kolejnych lat kalendarzowych (1979-1988), gdzie wskaźnik wysokości podstawy wymiaru wynosi 89,90%.

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko biegłej i Sądu Okręgowego, że sporne dochody za lata 1992-1993 nie stanowiły „14 pensji”, lecz dotyczyły sum wynagrodzeń za te lata obejmujących wszystkie składniki płac i mogły być w związku z tym wyłącznie podstawą do naliczenia „14 pensji” za te lata, bowiem: 1. „14 pensja” nie była wypłacana w kwotach odpowiadających 100% pensji rocznej. 2. na kartach wynagrodzeń za lata 1992-1993 nie podano kwot faktycznie wypłaconych „14 pensji”. 3. wpisy na kartach wynagrodzeń - 30.473.210 za 1992 r. i 39.425.770 zł za 1993 r. były tożsame z kwotami wynagrodzeń za te lata (sumy kolumny 18 na kartach wynagrodzeń „razem płaca”).

Ubezpieczony T. F. wniósł do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 17 lipca 2019 r., zarzucając temu wyrokowi naruszenie art. 2 Konstytucji RP, przez zastosowanie art. 114 ust. 1 pkt 6 w związku z art. 114 ust. 1e pkt 3 oraz art. 114 ust. 1f pkt 2 ustawy emerytalnej i uznanie, że organ emerytalno-rentowy przez zmianę decyzji z dnia 2 września 2005 r. i wydanie zaskarżonej decyzji z dnia 17 lipca 2019 r. nie naruszył praw nabytych skarżącego, który „poprzez odległość czasową (blisko trzynaście lat) od okoliczności faktycznych kwestionowanych w nowym postępowaniu przez organ (a niekwestionowanych wcześniej w 2005 roku) utracił możliwości dowodowe

umożliwiający ochronę wartości kapitału początkowego uznanego wcześniej przez organ emerytalno-rentowy”.

Powołując się na tak sformułowany zarzut kasacyjny, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości, a następnie przekazanie sprawy do ponownego rozpatrzenia Sądowi Apelacyjnemu w [...] oraz o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Jako okoliczność uzasadniającą przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżący wskazał występujące w sprawie istotne zagadnienie prawne dotyczące zgodności art. 114 ust. 1f pkt 2 ustawy emerytalnej z zasadą ochrony praw nabytych wynikającą z art. 2 Konstytucji RP „w związku z umożliwieniem przez ustawodawcę jednostce silniejszej w relacji obywatel – organ, jaką jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych, uchyleniem decyzji w celu wydania nowej, niekorzystnej dla obywatela, pomimo upływu kilkunastu lat w przypadku, gdy w innych sytuacjach ustawodawca ograniczył możliwość zmiany przez organ do lat trzech na podstawie art. 114 ust. 1e pkt 3 tejże ustawy”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznawana w niniejszym postępowaniu skarga kasacyjna jest uzasadniona, aczkolwiek nie sposób podzielić całej argumentacji mającej potwierdzać zasadność zarzutu sformułowanego przez skarżącego w podstawie zaskarżenia.

Skarga jest przede wszystkim oparta na założeniu, zgodnie z którym art. 114 ust. 1f pkt 2 ustawy emerytalnej jako stanowiący podstawę prawną uchylenia lub zmiany decyzji o ustaleniu kapitału początkowego narusza wynikającą z art. 2 Konstytucji RP zasadę ochrony prawa nabytych w sytuacji, w której do uchylenia lub zmiany takiej decyzji dochodzi po upływie terminu określonego w art. 114 ust. 1e pkt 3 powołanej ustawy. Założenie to jest jednak błędne.

Wstępnie w tym zakresie Sąd Najwyższy zauważa, że art. 114 ustawy emerytalnej w obecnym brzmieniu obowiązuje na podstawie art. 1 ustawy z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r., poz. 715), której

uchwalenie jest konsekwencją derogowania wcześniej obowiązującego art. 114 ust. 1a ustawy emerytalnej z mocy wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 lutego 2012 r., K 5/11 (OTK-A 2012 nr 2, poz.16), wskutek uznania tego przepisu za niezgodny z zasadą zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa wynikającą z art. 2 oraz z art. 67 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Uwzględniając (jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy zmieniającej) argumentację Trybunału Konstytucyjnego, ustawodawca - w zakresie istotnym dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy - przyjął w uchwalonej wówczas regulacji, że w sprawie zakończonej prawomocną decyzją organ rentowy, na wniosek osoby zainteresowanej lub z urzędu, uchyla lub zmienia decyzję i ponownie ustala prawo do świadczeń lub ich wysokość, jeżeli (między innymi) przyznanie świadczeń lub nieprawidłowe obliczenie ich wysokości nastąpiło na skutek błędu organu rentowego (art. 114 ust. 1 pkt 6 ustawy emerytalnej). W myśl art. 114 ust. 1e pkt 3 powołanej ustawy uchylenie lub zmiana decyzji, o której mowa w ust. 1, nie może nastąpić, jeżeli od dnia jej wydania upłynął okres 3 lat – w przypadku określonym w ust. 1 pkt 6, czyli w sytuacji, w której przyznanie świadczeń lub nieprawidłowe obliczenie ich wysokości nastąpiło na skutek błędu organu rentowego. Stosownie do art. 114 ust. 1f pkt 2 ustawy przepisu ust. 1e nie stosuje się jednak, jeżeli uchyleniu lub zmianie podlega decyzja o ustaleniu kapitału początkowego, który nie został uwzględniony do obliczenia wysokości emerytury ustalonej prawomocną decyzją.

Zdaniem Sądu Najwyższego, wykładnia gramatyczna powołanych przepisów, poparta wynikami wykładni systemowej, nie może budzić wątpliwości. Zgodnie z tą wykładnią: po pierwsze, każda prawomocna decyzja organu rentowego może zostać uchylona lub zmieniona zarówno na wniosek osoby zainteresowanej, jak i z urzędu, jeśli wystąpi jedna z enumeratywnie wymienionych w art. 114 ust. 1 pkt 1-6 przesłanek, w tym także w sytuacji określonej w punkcie 6, to jest gdy przyznanie świadczeń lub nieprawidłowe obliczenie ich wysokości nastąpiło na skutek błędu organu rentowego; po drugie, co do zasady uchylenie lub zmiana decyzji nie może nastąpić, jeżeli od dnia jej wydania upłynął okres 3 lat – w przypadku przyznania świadczeń lub obliczenia ich wysokości wskutek błędu organu rentowego; po trzecie, wymieniony termin nie znajdzie zastosowania, gdy uchyleniu lub zmianie

podlega decyzja o ustaleniu kapitału początkowego, który nie został uwzględniony do obliczenia wysokości emerytury ustalonej prawomocną decyzją. Tak długo zatem, jak decyzja ustalająca wysokość emerytury uwzględniająca określony kapitał początkowy nie stanie się prawomocna, decyzja ustalająca ten kapitał może zostać zmieniona wskutek wystąpienia którejś z przesłanek określonych w art. 11 ust. 1 pkt 1-6. *A contrario* uprawomocnienie się decyzji ustalającej wysokość emerytury spowoduje, że uwzględniony do jej obliczenia kapitał początkowy nie może już ulec zmianie, choćby został nieprawidłowo ustalony wskutek błędu organu rentowego, chyba że od dnia wydania decyzji ustalającej ów kapitał nie minął jeszcze okres 3 lat. Taki wynik interpretacji omawianych przepisów potwierdza także ich wykładnia celowościowa, w ramach której można odwołać się do zamysłu projektodawcy ujawnionego w uzasadnieniu projektu ustawy zmieniającej, z którego wynika, że przewidziana w tych przepisach możliwość weryfikacji decyzji organu rentowego ma na celu ochronę interesu publicznego, stojącego niewątpliwie za prawidłowym dysponowaniem Funduszem Ubezpieczeń Społecznych - w razie wykrycia, że za błędne przyznanie świadczenia lub określenie jego wysokości odpowiada organ rentowy.

Wbrew odmiennemu stanowisku skarżącego, przedstawionej wyżej wykładni nie sprzeciwia się również wynikająca z art. 2 Konstytucji RP zasada ochrony prawa nabytych. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego ochrona praw nabytych jest jednym z elementów składowych zasady zaufania obywatela do państwa i do stanowionego przezeń prawa, wynikającej z zasady demokratycznego państwa prawnego. Zasada ochrony praw nabytych zakazuje arbitralnego znoszenia lub ograniczania praw podmiotowych przysługujących jednostce lub innym podmiotom prywatnym występującym w obrocie prawnym oraz zapewnia ochronę praw podmiotowych - zarówno publicznych jak i prywatnych. Poza zakresem stosowania tej zasady znajdują się natomiast sytuacje prawne, które nie mają charakteru praw podmiotowych ani ekspektatyw tych praw. Zasadą ochrony praw nabytych są więc objęte zarówno prawa nabyte w drodze skonkretyzowanych decyzji, przyznających świadczenia, jak i prawa nabyte *in abstracto* zgodnie z ustawą przed zgłoszeniem wniosku o ich przyznanie (por. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 lutego 1992 r., K. 14/91, OTK w

1992 r., cz. I, s. 93 i nast.), przy czym gdy idzie o ekspektatywy praw ochroną objęte są ekspektatywy maksymalnie ukształtowane, tj. takie, które spełniają wszystkie zasadniczo przesłanki ustawowe nabycia praw pod rządami danej ustawy bez względu na stosunek do nich późniejszej ustawy (por. m.in. wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 23 listopada 1998 r., SK 7/98, OTK 1998 nr 7, poz. 114 oraz z dnia 22 czerwca 1999 r., K 5/99, OTK 1999/5/100).

Jak łatwo zauważyć, analizując brzmienie art. 114 ustawy emerytalnej, tak rozumiana zasada ochrony praw nabytych dotyczy zatem tych decyzji, w następstwie których dochodzi do ustalenia prawa do świadczeń emerytalno-rentowych, gdyż to właśnie decyzje ustalające prawo do świadczeń potwierdzają istnienie po stronie ubezpieczonego ekspektatywy maksymalnie ukształtowanej, co oznacza spełnienie wszystkich ustawowych warunków prawa do świadczenia. Dodatkowym rozwinięciem tej zasady jest zresztą art. 114 ust. 1g powołanej ustawy, w myśl którego organ rentowy odstępuje od uchylecia decyzji z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 6, jeżeli uchylene lub zmiana decyzji wiązałaby się z nadmiernym obciążeniem dla osoby zainteresowanej, ze względu na jej sytuację osobistą lub materialną, wiek, stan zdrowia lub inne szczególne okoliczności, co oznacza odwołanie się przez ustawodawcę do również wywodzonych z art. 2 Konstytucji zasad lojalności i proporcjonalności. Wymaga natomiast podkreślenia, że kapitał początkowy z całą pewnością nie jest świadczeniem emerytalno-rentowym. Co więcej, w ogóle nie jest świadczeniem. Ustala się go bowiem dla osób ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., którzy opłacali składkę na ubezpieczenie społeczne lub za których opłacał składkę płatnik składek przed dniem wejścia w życie ustawy emerytalnej (1 stycznia 1999 r.), a więc w okresie do dnia 31 grudnia 1998 r. (art. 173 ustawy emerytalnej). Kapitał początkowy jest zatem ustalany w celu odtworzenia okresów składkowych i nieskładkowych przebytych do dnia 31 grudnia 1998 r. oraz wysokości podstawy wymiaru składek z tego okresu i zapisania ich na indywidualnym koncie każdego ubezpieczonego. W ujęciu formalnym kapitał początkowy stanowi ustaloną na dzień 1 stycznia 1999 r. równowartość hipotetycznej emerytury (obliczonej na zasadach określonych w art. 53 ustawy emerytalnej) pomnożonej przez tzw. średnie dalsze trwanie życia - wyrażone w miesiącach, niezależnie od spełnienia przez

ubezpieczonego (w dacie ustalania kapitału początkowego) ustawowych warunków nabycia prawa do emerytury (nie mamy więc do czynienia z ekspektatywą maksymalnie ukształtowaną), a jego ustalenie następuje w formie decyzji organu rentowego wydanej w terminie do dnia 31 grudnia 2006 r. (art. 175 ust. 3 ustawy emerytalnej). Ewentualne ponowne ustalenie wysokości kapitału początkowego następuje z kolei w okolicznościach określonych w art. 114 (art. 175 ust. 4 ustawy emerytalnej).

Podsumowując ten wątek rozważań, Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że nie ma racji skarżący, podnosząc, że zaskarżona decyzja organu rentowego z dnia 17 lipca 2018 r. została wydana z naruszeniem zasady prawa nabytych, czym narusza art. 2 Konstytucji RP w związku z art. 114 ust. 1 pkt 6, ust. 1e pkt 3 i ust. 1f pkt 2 ustawy emerytalnej.

Powyższa konstatacja nie oznacza jednak, że powołane przepisy ustawy emerytalnej zostały prawidłowo zastosowane w ramach subsumcji ustalonego w sprawie stanu faktycznego. O ile bowiem można zgodzić się z Sądem drugiej instancji, że zapisy poczynione w kartach wynagrodzeń skarżącego zdają się wskazywać (tak sugeruje biegła w swojej opinii, opierając się wszakże wyłącznie na doświadczeniu zawodowym), że wymienione tam kwoty nie stanowią wypłaconych skarżącemu tzw. „14 pensji”, lecz odzwierciedlają łączne (roczne) wynagrodzenie uzyskane przez niego w latach 1992-1993, o tyle te same zapisy potwierdzają, co ustala zresztą Sąd drugiej instancji również na podstawie informacji uzyskanych w Państwowej Inspekcji Pracy, że skarżący w obu wymienionych latach otrzymał zapewne wspomniane „14 pensje”, aczkolwiek nie wiadomo, w jakiej wysokości.

Zdaniem Sądu Najwyższego, w sprawie doszło więc do zastosowania powołanych wcześniej przepisów do niedostatecznie ustalonego stanu faktycznego sprawy. Ustalenie, że skarżący za lata 1992-1993 powinien otrzymać „14 pensję”, powoduje bowiem potrzebę przeprowadzenia, choćby z urzędu na podstawie art. 232 zdanie drugie k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., dalszych dowodów w celu uzyskania stanowczych informacji, jakie zasady obowiązywały u pracodawcy skarżącego w wymienionych latach, zgodnie z porozumieniem o wprowadzeniu zakładowego systemu wynagradzania, którego tekst zapewne jest gdzieś przechowywany, zwłaszcza, że dotychczas ujawnione w sprawie informacje w tym

zakresie (pismo Państwowej Inspekcji Pracy z dnia 26 lutego 2019 r., a w szczególności pismo Składnicy Akt A. Sp. z o.o. w [...] z dnia 1 marca 2018 r.) zostały udzielone skarżącemu na jego wniosek, a nie na wniosek Sądu. Drugie w wymienionych pism zawiera przy tym akapit, z którego wynika, że informacji o szczegółowym zasobie akt określonego podmiotu gospodarczego nie udziela się osobom fizycznym, lecz właśnie na wniosek np. sądu lub ZUS. Ostatecznie wątpliwości dotyczące zasad ustalania „14 pensji” w zatrudniającym skarżącego podmiocie, mającym w tamtym czasie status przedsiębiorstwa państwowego, mogą również ewentualnie zostać usunięte na podstawie danych uzyskanych choćby z rocznika statystycznego. Takich ustaleń w sprawie, w której rozpoznawana jest skarga kasacyjna, jednak nie ma. Wymaga zaś podkreślenia, że ocena prawidłowości zarówno wykładni, jak i zastosowania przepisów prawa materialnego powołanych w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej jest możliwa tylko wówczas, gdy pozwalają na nią ustalenia faktyczne Sądu drugiej instancji, stanowiące podstawę wydania zaskarżonego wyroku (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 11 marca 2003 r., V CKN 1825/00, LEX nr 784216 oraz z dnia 27 czerwca 2013 r., III CSK 270/12, LEX nr 1360254). Dlatego też zastosowanie przepisów prawa materialnego do niedostatecznie ustalonego przez Sąd drugiej instancji stanu faktycznego oznacza wadliwą subsumcję tego stanu do zawartych w nich norm prawnych, a brak stosownych ustaleń uzasadnia zarzut kasacyjny naruszenia prawa materialnego przez niewłaściwe jego zastosowanie (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 marca 2011 r., II PK 241/10, LEX nr 817524 oraz z dnia 5 września 2012 r., IV CSK 76/12, LEX nr 1229815).

Kierując się przedstawionymi motywami oraz opierając się na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku.